

**Алиаскаров Думан Тоқтарұлының
6D011600 – География мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған «Қазақстан моноқалаларының
инновациялық даму үрдістерін географияда оқытудың әдістемелік
негіздері (Текелі және Жезқазған қалалары мысалында)»
диссертациясына**

АҢДАТПА

Зерттеудің өзектілігі. Қазіргі таңда елімізде білім беруді дамыту және оны технологияландыру, бәсекеге қабілетті кәсіби мамандар даярлау, яғни адам капиталының дамуында жетекші қызмет атқаратын салаларды дамытуға мемлекеттің стратегиялық жоспарлары мен бағдарламаларында ерекше көңіл бөлінеді. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы еліміздің алдына әлемнің дамыған отыз мемлекетінің қатарына кіру стратегиялық мақсатын қойып отыр. Даму стратегиясында айқындалған басым бағыттың бірі – білім беру саласы. Жолдауда Елбасы: «Біз дамыған, бәсекеге қабілетті, жоғары білімді ел болуымыз қажет, атап айтқанда қол жетімді және сапалы білім беруді дамытуға көп көңіл бөлуіміз керек. Осының барлығы біздің жастарымызды жоғары білімді және бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік береді» - деп атап көрсетті.

Дамыған әлем елдерінің қатарына қосылуға бастайтын, нақты іс-шаралар кешеніне негізделген, қазіргі заманғы мемлекеттің негізгі қазығы - Елбасы ұсынған бес институционалдық реформа мен содан туындайтын «100 нақты қадам» Ұлт жоспары екендігі белгілі. Ұлт жоспарының 76, 77, 78, 79 – қадамдарында бәсекеге қабілетті маман даярлау, адам капиталын дамыту, жас ұрпаққа сапалы білім беру және оның тетіктерін барынша жетілдіру мәселесі көтеріледі. Яғни, құжаттың түпкі мақсаттарының бірі - педагогикалық білім беруді заман талабына сай жаңғыртуды көздейді.

2017 жылдың басындағы Қазақстан халқына арналған «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» жолдауының басты басымдықтарының бірі ретінде де адам капиталы сапасын жақсартуға мән берілген. Адам капиталының дамуына негіз болатын білім беру мен денсаулық сақтау жүйелерін қалыптастырмай Үшінші жаңғыруды жүзеге асыру да еш мүмкін емес. Бұл ретте жаһандық жаңа қатерлерге қарсы адами капиталды да сапалы дамыту қажет. Ал адами капиталдың өзегі – білім, бұл - болашақ дамудың кепілі. Білім арқылы бәсекеге түсу, білім арқылы озу - қай жағынан алғанда маңызды міндет. Өйткені ғылым дамымай дүние дамымайды. Бұл ретте қазақстандық білім берудің басты міндеті - білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Сонымен қатар, Жолдауда оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау, ІТ-білімді, қаржылық

сауаттылықты қалыптастыру, ұлтжандылықты дамытуға баса көңіл бөлу керектігіне мән беріледі.

XXI ғасыр – жаһандық өзгерістерге толы ақпараттық технологиялар ғасыры. Бұл ғасырда білім беру жүйесі де жаңаша бағытта, яғни инновациялық жетістіктерге негізделіп дамытыны белгілі. Осы ретте, еліміздің де ұстанып отырған саясаты, білім берудің әлемдік трендтеріне сәйкес дамуын қамтамасыз ету. Яғни, бұл білім беру ісінде, оның ішінде географиялық білім беруде жаңа міндеттер жүктейді.

2016 жылы Пекинде өткен Халықаралық географиялық конгресс отырысында бекітілген Географиялық білім берудің халықаралық Хартиясында заманауи географиялық білім беру мәселесіне ерекше мән беріледі. Бұл құжатта географиялық білімдер «әлемде тығыз өзара байланысқан адамдар үшін XXI ғасырдағы білімдердің қайнар көзі және өмірлік мәні бар пән» ретінде сипатталады. Яғни, ғылыми жолмен жинақталған білім жүйесі, инновациялық әдістер және қуатты ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, әсіресе ГАЖ-технологиялар географиялық білім берудің дамуына негіз болады.

Қазіргі дүниеде адами ресурстардың дамуы мен экономиканы аумақтық тиімді ұйымдастыру мәселелері қалалармен тығыз байланысты. Адамзат дамуының аса маңызды жетістіктері шоғырланып отырған қалалар өзінің маңында қалыптасқан елді мекендер шоғырының ғана емес, аймақтың, елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайына үлкен ықпал етіп отыр. Осыған байланысты географиялық білім беру жүйесінде қалалардың инновациялық дамуын зерттеу маңызды рөл атқарады.

Урбандалған аумақтардың инновациялық даму мәселелерін зерттеушілердің алғашқы тобына J.A. Schumpeter, M. Porter, B. Lundvall, A. Rutkowska-Gurak, B. Twiss, Ch. Landry, Ch. Fang және т.б. ғалымдардың еңбектерін жатқызуға болады. Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы кеңістігінде және елімізде инновациялық дамудың теориялық аспектілерін зерделеуге А.Н. Анчишкин, А.Н. Богатырев, П.А. Андреев, А.В. Барышева, Р.А. Фатхутдинов, К.В. Балдин, Е.М. Мазница, Ю.В. Яковец, Т.А. Тумина, Я.Ә. Әубәкіров, Е.З. Сүлейменов, К. Сағадиев, Р.А. Алшанов сияқты ғалымдардың еңбектері арналған. Ал, моноқалалардың қалыптасуы мен даму ерекшеліктерін айқындау мәселелерімен А.А. Қошанов, Л.Т. Тайжанов, Н. Аманбеков, Т. Мұхамбетов, Н.Қ. Нұрланова, А.А. Киреева, С.Х. Берішев, Н.Ж. Бірімбетова және т.б. ғалымдар айналысқан. Бұл зерттеулердің басым көпшілігі экономикалық сипат алған. Басқа елдермен салыстырғанда, моноқалалар дамуының географиялық, инновациялық аспектілері, әзірше, біздің елімізде аз зерттелуде. Бұл салада отандық ғалымдар Ә.С. Бейсенова, К.Д. Каймулдинова іргелі зерттеу жобалары бойынша біршама ғылыми еңбектер жариялаған. Бұл өз кезегінде моноқалалардың инновациялық даму үрдістерін әлі де болса жіті зерделеуге, алынған ғылыми нәтижелерді геоэкономикалық білім беру ісінде пайдаланудың қажеттігіне назар аударуды талап етеді.

Жалпы әлемдік тәжірибеде шағын қалалардың сәтті даму жетістіктерінен гөрі, шешілмеген мәселелері басымырақ. Шағын қалалар экономикасының бірбейінді болуы, бір немесе бірнеше қала құраушы кәсіпорынның қызметіне тәуелділігі - бұл қалаларды «моноқала» деп атауға негіз болды. Моноқалалардың басқа көпфункционалды экономикасы бар қалалармен салыстырғанда өзгешелігі сыртқы ортаның өзгеруіне, мемлекеттік мақсаттардың өзгеруіне, экономика салаларының жағдайына, сыртқы нарықтағы конъюктураның, тауарға деген сұраныстың құбылмалы болуы, төлем шарттарының қадағалануына, т.б. өзгерістерге көбірек тәуелді.

Қазіргі таңда моноқалалар мәселесі жаһандық ауқымдағы мәселелер қатарында. Ал, Қазақстанда бұл қалалардың мәселесі 1990 жылдардың ортасынан басталған нарықтық экономикаға көшу кезеңінен басталады. 2008 жылы басталған қаржы-экономикалық дағдарыс бұл мәселені күн тәртібіндегі өзектілігін арттыра түсті. Осы мәселені шешу үшін, моноқалаларды орта және ұзақ мерзімді перспективада орнықты әлеуметтік-экономикалық дамыту мақсатында мақсатында 2012-2020 жылдарға арналған «Моноқалаларды дамыту бағдарламасы» қабылданды. Бағдарламада еліміздің 27 қаласы қамтылды, бұл қалалардың функционалды қызметтері шикізат өндіруге және өңдеуге негізделген.

Бағдарламалық құжатта моноқалалардағы инфрақұрылымды жетілдіру, кәсіпкерлікті қолдау және т.б. әлеуметтік-экономикалық маңызы бар салаларды дамытуға көңіл бөлінген. Дегенмен қала дамуына негіз болатын географиялық орны, табиғи-ресурстық әлеуеті және кеңістіктік артықшылығын тиімді пайдалану мәселелері қарастырылмаған. Бұл өз кезегінде, қала дамуының географиялық аспектілерін жіті зерттеуді қажет етеді. Осы орайда, еліміздің ірі өндірістік орталықтары ретінде қалыптасқан, білім беру, мәдениет ошақтары шоғырланған, табиғи ресурстар мен өндіріс объектілерінің жиынтығы болып табылатын, Қазақстан моноқалаларының, оның ішінде Текелі мен Жезқазған қалаларының инновациялық даму үрдістерін зерттеудің маңызы арта түспек. Бұл біздің зерттеу жұмысымыздың теориялық маңыздылығына негіз болады. Ал, ғылыми зерттеу барысында алынған нәтижелерді «Қалалар географиясы» курсының білім мазмұнына ендіру, географиялық білім беру үрдісінде жаңа инновациялық ГАЖ-технологиялары көмегімен пайдаланып оқыту мәселелері зерттеу жұмысының географиялық білім берудегі өзектілігін айқындайды.

Зерттеу мақсаты – Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін оқытуды теориялық негіздеу және оны географияда оқытудың әдістемесін жасау, тиімділігін тәжірибе жүзінде дәлелдеу.

Зерттеу нысаны: Қазақстанның әлеуметтік және экономикалық географиясында Қазақстан моноқалаларының инновациялық дамуын оқыту үдерісі.

Зерттеу пәні: Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін географияда оқыту әдістемесі.

Зерттеудің ғылыми болжамы: егер, моноқалалардың инновациялық

даму үрдістерін оқыту теориялық тұрғыда негізделіп, оны географияда оқытудың әдістемесі жасалып, тәжірибеге ендірілсе, онда білім алушыларда моноқалалар, инновациялық даму үрдістері туралы түсініктері қалыптасады, ол Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін экономикалық география курсына зерделеу арқылы жүзеге асырылады, өйткені білім алушылардың экономикалық географиядан алған білімдері елдің индустриалды-инновациялық дамуының құрамдас бір бөлігі болып табылады.

Диссертациялық жұмыстың мақсаты, пәні және болжамы **зерттеудің келесі міндеттерін** шешуге мүмкіндік берді:

- қалалар географиясындағы «моноқала», «инновациялық даму» ұғымдарына теориялық талдау жасау;

- моноқалаларды оқып-үйренудің географиялық білім берудегі рөлі мен орнын айқындау;

- Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін географияда оқытудың мазмұндық-құрылымдық үлгісін құру және оның тиімділігін тәжірибеден өткізу.

Зерттеу әдістері:

- зерттеу мәселелері бойынша философиялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік географиялық әдебиеттерге теориялық тұрғыдан, сонымен қатар зерттеу тақырыбын қамтитын нормативтік құжаттарға және география пәні бойынша тұжырымдама, білім беру стандарттарына, типтік білім беру бағдарламаларына, оқулықтарға және әдістемелік құралдарға талдау жасау;

- зерттеу жұмысын жүзеге асыруға географияның *дәстүрлі* (далалық зерттеу және бақылау, картографиялық, тарихи, салыстырмалы) және *заманауи әдістері* (қашықтан зерттеу, географиялық болжау және үлгілеу, геоақпараттық) қолданылды.

- зерттеуден алынған нәтижелер математикалық және статистикалық есептеу әдістермен өңделді.

Зерттеудің әдіснамалық және теориялық негіздері. Іс-әрекет тәсілдері теориясы; жеке тұлға теориясы; білім беру мазмұны теориялары, географиялық білім беру теориялары; географияны оқытудың теориясы мен әдістемесінің негізгі қағидалары мен ұстанымдары және зерттеу мәселелері бойынша философиялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік және географиядан ғылыми еңбектер, сонымен қатар зерттеу тақырыбын қамтитын нормативтік құжаттар; мектепте және жоғары оқу орнында географияны оқытудың кәсіби бағытталуының әдіснамалық негіздері мен тәсілдері.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы

- ғылыми әдебиеттердегі «моноқала» және «инновациялық даму» ұғымдарына теориялық талдау жасалып, олардың географиялық білім берудегі мазмұны нақтыланды;

- Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін географияда оқытудың мазмұндық-құрылымдық үлгісі құрылды;

- Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін

географияда оқыту әдістемесі жасалды.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы: іс-әрекет тәсілдері және жеке тұлға теориялары, сонымен қатар географияны оқытудың теориясы мен әдістемесінің негізгі қағидалары мен ұстанымдары негізінде моноқалалардың инновациялық даму үрдістерінің географиялық білім берудегі орны айқындалуымен және Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін географияда оқытудың мазмұндық-құрылымдық үлгісінің құрылуымен сипатталады.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: зерттеу нәтижелері бойынша географиялық мазмұндағы теориялық білімді жинақтау, білім алушылардың зерттеушілік құзіреттіліктерін қалыптастыруға арналған жобалық жұмыстардың үлгісі, шығармашылық және зерттеуге арналған практикалық жұмыстар дайындалды. Сондай-ақ жалпы білім беретін мектептердің 9 сыныбына арналған «Қалалар географиясы» қолданбалы курсының бағдарламасы даярланды және «5B011600-География», «5B060900-География» мамандықтарында оқитын студенттерге арналған «Геоурбандалу» элективті курсының жұмыс оқу бағдарламасы даярланып, оқу үдерісіне енгізілді.

Зерттеу жұмысының нәтижелерін жалпы білім беретін орта мектепте, жоғары оқу орындарында, орта кәсіптік білім беру мекемелерінде, педагог кадрларды кәсіби бағытта даярлау және олардың біліктілігін арттыру жүйесінде пайдалануға болады.

Қорғауға ұсынылатын негізгі қағидалар

- шетелдік және отандық ғылыми әдебиеттердегі «моноқала» және «инновациялық даму» ұғымдарына берілген сипаттама білім алушылардың танымдық қабілетін дамытуға, сондай-ақ олардың оқу іс-әрекеттерін жүзеге асыруға негіз болады;

- моноқалалардың инновациялық даму үрдістерінің географиялық білім берудегі орнын айқындау білім алушылардың географиялық дайындық деңгейін арттырады және алған білімдерін өмірлік жағдаятта қолдана алу біліктерін қалыптастырады;

- Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін географияда оқытудың мазмұндық-құрылымдық үлгісін құру, білім алушылардың географиялық білім сапасы деңгейін анықтауға бағытталған;

- Қазақстан моноқалаларының инновациялық даму үрдістерін географияда оқыту әдістемесін дайындау, мектеп мұғалімдерінің және ЖОО оқытушыларының практикалық іс-әрекеттерінде қолданумен қамтамасыз етіледі.

Зерттеу базасы: зерттеу жүргізу мен зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу және тәжірибеге енгізу Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Жаратылыстану және география институты, География және экология ғылыми-әдістемелік орталығында және Елтану және туризм кафедрасында орындалды.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу және ендіру

Диссертация материалдары бойынша жарияланған мақала саны - 13. Соның ішінде, ҚР Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті ұсынған басылымдарда – 4 (ҚазҰУ Хабаршысы, География сериясы – 3; ҚазҰПУ Хабаршысы, Педагогика ғылымдары сериясы - 1), Scopus мәліметтер базасына енген ғылыми басылымда – 1 (GeoJournal of Tourism and Geosites, Romania, **IF = 0,60**), халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарында - 8 (оның ішінде шетелдік конференцияларда - 4) мақала жарық көрді.

Диссертацияның негізгі тұжырымдары мен тәжірибелік нәтижелері келесі халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда баяндалды: «Современные проблемы географии: образование, наука, практика» (Семей, 2015), «Scientific achievements of the third millennium» (Чикаго, 2016), «4th International Geography Symposium - GeoMED 2016» (Кемер - Анталия, 2016), «Общества науки и творчества» (Қазан, 2016), «Орта және жоғары мектептерде биологиялық және экологиялық білім берудің өзекті проблемалары: инновация және тәжірибе» (Алматы, 2016), «Қазіргі мектепке дейінгі және бастауыш білім беру: теориясы, әдістемесі мен тәжірибесі» (Алматы, 2017), «Модернизация естественнонаучного образования в условиях обновленного содержания» (Алматы, 2017), «Современные проблемы географии и геологии» (Томск, 2017).

Ғылыми-зерттеу нәтижелері бойынша Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің, «5В011600 - География» және «5В060900- География» мамандықтарының 3-курс студенттеріне әзірленген «Геоурбандалу» элективті пәнінің оқу-жұмыс бағдарламасы құрастырылды және білім беру үдерісіне қажетті монографиялық еңбектері жарияланды. Алынған нәтижелер ендіру туралы актімен расталды.

Диссертация құрылымы ғылыми зерттеу логикасына сәйкес келеді және кіріспеден, 2 тараудан, зерттеудің негізгі тұжырымдары келтірілген қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен (151) және қосымшалардан тұрады. Диссертация мазмұнында 9 кесте мен 37 сурет қамтылған.

АННОТАЦИЯ

диссертационной работы Алиаскарова Думана Токтарулы на тему "Методические основы изучения процессов инновационного развития моногородов Казахстана в географии (на примере городов Текели и Жезказган)" представленной на соискание степени доктора философии (PhD) по специальности "6D011600 – География"

Актуальность исследования. В настоящее время в стратегических планах и программах Республики Казахстан особое внимание уделяется развитию образования и его технологизации, подготовке конкурентоспособных профессиональных специалистов, имеющих важное значение в развитии человеческого капитала. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева «Стратегия Казахстана-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» направлено на вхождение *Казахстана* в тридцатку самых развитых стран мира. Одним из приоритетов, определенных в стратегии развития, является сфера образования. «Мы должны быть развитой, конкурентоспособной, высокообразованной страной, в частности, сосредоточив внимание на развитии доступного и качественного образования. Все это дает нашей молодежи возможность быть высокообразованной и конкурентоспособной», – сказал Президент.

Известно, что пять основных институциональных реформ и «100 конкретных шагов», предложенных Лидером нации, представляют собой План нации, который будет способствовать вхождению Казахстана в число развитых стран. В 76, 77, 78, 79 шагах Плана нации затронуты проблемы подготовки конкурентоспособных специалистов, развития человеческого капитала, качественного обучения молодого поколения и максимального совершенствования его механизмов. То есть одной из конечных целей документа является обновление современного педагогического образования.

Одним из основных приоритетов Послания Президента народу Казахстана в начале 2017 года «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» является также повышение качества человеческого капитала. Невозможно реализовать «Третью модернизацию» без формирования системы качественного образования и здравоохранения, которые являются основой развития человеческого капитала. Развитие человеческого капитала проходит на фоне новых глобальных вызовов. Основой человеческого капитала является образование, которое является ключом к будущему развитию. Конкурентоспособность через образование, продвижение через образование – это важная задача. Потому что мир не может развиваться без науки. Наряду с этим, основная задача казахстанского образования – сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста. В Послании особое внимание уделяется необходимости развития навыков критического мышления, формирования ИТ-знаний и финансовой грамотности, воспитания патриотизма.

XXI век – это век информационных технологий, полный глобальных изменений. Известно, что образовательная система будет развиваться в новой эпохе, которая будет основываться на инновационных достижениях. В то же время политика, проводимая страной, соответствует мировым тенденциям в области образования. То есть она ставит новые задачи в области образования, включая географическое образование.

В Международной хартии географического образования, принятой на Международном географическом конгрессе в Пекине в 2016 году, подчеркивается важная роль современного географического образования. В этом документе география определена как «жизненно важный предмет и источник знаний для людей XXI века, живущих в тесно взаимосвязанном мире». Система научных знаний, инновационные методы, современные информационные и коммуникационные технологии, особенно ГИС-технологии, должны стать основой для развития географического образования.

В современном мире развитие человеческих ресурсов и вопросы эффективной территориальной организации экономики тесно связаны с городами. В городах сосредоточены важные достижения человечества. Они оказывают влияние не только на близлежащие поселения, но и на социально-экономическую ситуацию всего региона и страны. В этой связи, в системе географических знаний важная роль принадлежит изучению инновационного развития городов.

Исследователями, которые внесли вклад в изучение вопросов инновационного развития урбанизированных территорий, являются J.A. Schumpeter, M. Porter, B. Lundvall, A. Rutkowska-Gurak, B. Twiss, Ch. Landry, Ch. Fang и другие. Работы таких ученых, как А.Н. Анчишкин, А.Н. Богатырев, П.А. Андреев, А.В. Барышева, К.В. Балдин, Е.М. Мазница, Р.А. Фатхутдинов, Ю.В. Яковец, Т.А. Тумина, Я.А. Аубакиров, К. Сагадиев, Е.З. Сулейменов, Р.А. Алшанов, посвящены изучению теоретических аспектов инновационного развития в Содружестве Независимых Государств и нашей стране. А.А. Кошанов, Л. Тайжанов, Н. Аманбеков, Т. Мухамбетов, Н.К. Нурланова, А.А. Киреева, С.Г. Беришев, Н.Ж. Биримбетова и другие ученые изучали особенности формирования и развития моногородов. Большинство этих исследований носят экономический характер. По сравнению с другими странами, географические и инновационные аспекты развития моногородов в нашем обществе изучаются меньше. Отечественными учеными А.С. Бейсеновой, К.Д. Каймулдиновой опубликованы научные труды по результатам фундаментальных научно-исследовательских проектов. Исходя из этого, необходимо тщательно изучить тенденции инновационного развития моногородов и пути использования полученных научных результатов в геоэкономическом образовании.

В целом, мировая практика показывает, что «проблемных» малых городов больше, чем успешных. Монопрофильная экономика малых городов, зависимость от одного или нескольких градообразующих предприятий –

причины, по которому можно называть эти города «моногородами». Особенность моногородов по сравнению с другими городами с многофункциональной экономикой заключается в том, что моногорода в основном зависят от изменений внешней среды, состояния экономики, условий внешнего рынка, плавающего спроса на товары, контроля контрактов об оплате и т. д.

В настоящее время вопросы развития моногородов являются особенно актуальными. В Казахстане проблемы этих городах всплыли в середине 1990-х годов во время перехода к рыночной экономике. Финансово-экономический кризис, начавшийся в 2008 году, повысил актуальность данной проблемы. В целях устойчивого социально-экономического развития моногородов в среднесрочной и долгосрочной перспективе была разработана «Программа развития моногородов на 2012-2020 годы», которая охватила 27 городов Казахстана.

Документ включает в себя развитие инфраструктуры в моногородах, поддержку предпринимательства и развитие секторов социально-экономического значения. Тем не менее, в программе не учитываются особенности географического положения, природно-ресурсного потенциала и механизмы эффективного использования пространственных преимуществ, которые являются основой развития города. Все это требует тщательного изучения географических аспектов развития городов. В этой связи возрастает важность изучения тенденций инновационного развития моногородов Казахстана, на примере городов Текели и Жезказгана, где сосредоточены природные ресурсы, находятся образовательные и культурные центры, производственные объекты. Это служит основой теоретического значения нашей исследовательской работы. Внедрение результатов исследования в содержание курса «География городов», использование новых инновационных технологий ГИС в процессе изучения географии определяет *актуальность* исследований в области географического образования.

Цель исследования: Теоретическое обоснование и разработка методических основ преподавания процессов инновационного развития моногородов Казахстана в географии, практическое доказательство их эффективности.

Объект исследования: Преподавание тенденций инновационного развития моногородов в социальной и экономической географии Казахстана.

Предмет исследования: Методы преподавания инновационных тенденций развития моногородов Казахстана в географии.

Научный прогноз исследования: если теоретическое обоснование преподавания тенденций инновационного развития моногородов обосновано, методология преподавания в географии разрабатывается и внедряется на практике, тогда у студентов появятся идеи о моногородах и инновационных тенденциях развития, которые реализуются путем изучения тенденций инновационного развития моногородов в области социальной и экономической географии. Потому что знания студентов, полученные из социальной и экономической географии, являются неотъемлемой частью

индустриально-инновационного развития страны.

Цель, предмет и прогноз исследования позволяют решать следующие **задачи исследования:**

- теоретический анализ понятий «моногород», «инновационное развитие» в географии городов;
- определение роли и места изучения моногородов в географическом образовании;
- разработка структурно-содержательной модели преподавания тенденций инновационного развития моногородов Казахстана в географии и осуществление на практике.

Методы исследования:

- анализ теоретических аспектов философской, психологической, педагогической, методологической географической литературы согласно исследованию, а также нормативных документов, охватывающих предмет исследования, образовательные стандарты, типовые образовательные программы, учебники и методологические средства;
- *традиционные* (исследование на местах и контроль, картографический, исторический, сравнительный) и *современные* методы (дистанционное исследование, географическое прогнозирование и моделирование, геоинформационный) географии были использованы для проведения исследования;
- обработка математических и статистических результатов, полученных из исследования, используя технологии ГИС.

Методологические и теоретические основы исследования. Теория действия; теория личности; теория образовательного содержания, теория географического образования; основные принципы теории и методологии преподавания географии и философских, психологических, педагогических, методологических и географических работ по теме исследования, а также нормативные документы по теме исследования, охватывающие темы исследований; методологические основы и методы профессиональной ориентации учебной географии в школе и университете.

Научная новизна исследования состоит в следующем:

- осуществлен теоретический анализ понятий «моногорода» и «инновационное развитие» в научной литературе, уточнено их содержание в географическом образовании;
- Разработана структурно-содержательная модель обучения тенденций инновационного развития моногородов Казахстана в географии;
- Разработаны методы обучения тенденций инновационного развития моногородов Казахстана в географии.

Теоретическая значимость исследования характеризуется тем, что на основе теории действия и теории личности, в соответствии с основными принципами теории и методологии преподавания географии определено место тенденций инновационного развития моногородов в географическом образовании, разработана структурно-содержательная модель обучения инновационных тенденций развития моногородов Казахстана в географии.

Практическая значимость исследования: По результатам исследования были разработаны образец проектных работ, творческие и практические работы, направленные на систематизацию теоретических знаний географического содержания и формирование исследовательской компетенции студентов. Кроме того, была разработана образовательная программа прикладного курса «География городов» для 9-го класса общеобразовательных школ, был разработан и внедрен в учебный план элективный курс «Геоурбанистика» для студентов специальностей «5В011600-География», «5В060900-География».

Результаты исследования могут быть использованы в общеобразовательных школах, высших учебных заведениях, учреждениях среднего профессионального образования, для профессиональной подготовки и профессионального развития педагогических кадров.

Положения, предлагаемые на защиту:

- описание понятий «монокорода» и «инновационного развития» в отечественной и зарубежной научной литературе является основой для развития познавательной способности студентов, а также их образовательной деятельности;

- определение места тенденций инновационного развития моногородов в географическом образовании повышает уровень географического знания студентов и формирует способность использовать полученные знания в жизненной ситуации;

- разработка структурно-содержательной модели преподавания тенденций инновационного развития моногородов Казахстана в области географического образования направлена на определение качества географических знаний студентов;

- разработка методологии преподавания тенденций инновационного развития моногородов Казахстана используется в практической деятельности школьных учителей и преподавателей университетов.

База исследования: исследования и испытания, внедрение результатов исследования были выполнены в Институте естествознания и географии, на кафедре страноведения и туризма, в научно-методическом центре географии и экологии Казахского национального педагогического университета имени Абая.

Обсуждение и реализация результатов исследования

Общее количество опубликованных статей по диссертации – 13, в том числе 4 статьи в изданиях, рекомендованных Комитетом по контролю Министерства образования и науки (Вестник КазНУ, серия «Географическая» – 3 статьи, Вестник КазНПУ, серия «Педагогические науки» – 1 статья), 1 статья в журнале, зарегистрированном в базе данных «Scopus» (GeoJournal of Tourism and Geosites, Romania, IF = 0,60) 8 статей в международных научно-практических материалах конференции (в том числе 4 статьи на конференциях за рубежом).

Основные выводы и результаты диссертации представлены и высоко оценены на следующих международных научно-практических

конференциях: «Современные проблемы географии: образование, наука, практика» (Семей, 2015), «Scientific achievements of the third millennium» (Чикаго, 2016), «Scientific achievements of the third millennium» (Чикаго, 2016), «4th International Geography Symposium - GeoMED 2016, (Кемер – Анталия, 2016), «Общество науки и творчества» (Казань, 2016), «Актуальные проблемы биологического и экологического образования в средних и высших школах: инновации и практика» (Алматы, 2016), «Современное дошкольное и начальное образование: теория, методика и опыт» (Алматы, 2017), «Модернизация естественнонаучного образования в условиях обновленного содержания» (Алматы, 2017), «Современные проблемы географии и геологии» (Томск, 2017).

По результатам научных исследований была разработана учебная программа факультативной дисциплины «Геоурбанистика» для студентов 3-го курса специальностей «6В011600-География» и «5В060900-География» Казахского национального педагогического университета имени Абая, а также для образовательного процесса были опубликованы монографии. Полученные результаты были подтверждены актом внедрения.

Структура диссертации соответствует логике научного исследования и состоит из введения, двух глав, выводов, в котором даются основные результаты исследования, библиография (151) и приложения. Диссертация включает в себя 9 таблиц и 37 рисунок.

ANNOTATION

of PhD thesis on the theme "Methodical Bases of Teaching the Innovative Development Trends of Monotowns of Kazakhstan in Geography (cases of Tekeli and Zhezkazgan cities)" of Aliaskarov Duman Toktaruly, candidate for PhD degree on specialty "6D011600 – Geography"

The relevance of research. At present, particular attention is paid to the state strategic plans and programs on development of education and its technological development, training of competitive professional specialists, in other words, the development of the fields which take part in development of human capital. Address by the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of the Nation, N.Nazarbayev "Strategy Kazakhstan-2050": new political course of the established state" is aimed to join 30 developed countries of the world. One of the priorities identified in the development strategy is an education. "We need to be a developed, competitive, highly educated country, in particular, focusing on the development of accessible and quality education. All of this gives our youth an opportunity to be highly educated and competitive" the President said.

It is well-known that the five main institutional reforms and the "100 real steps" proposed by the Leader of the Nation is a Plan of the Nation based on a set of specific actions, which leads to joining the world of developed countries. 76, 77, 78, 79 steps of the Plan of the Nation will raise the issue of training of competitive specialists, human capital development, qualitative education of younger generation and maximum improvement of its mechanisms. That is, one of the final goals of the document is to upgrade the pedagogical education up-to-date.

One of the main priorities of the message "Third Modernization of Kazakhstan: global competitiveness" for the people of Kazakhstan in the beginning of 2017 has also focused on improving the quality of human capital. It is also impossible to implement "Third Modernization" without forming a system of education and healthcare which are the basis of human capital development. At the same time it is necessary to develop human capital against new global challenges. And the core of human capital is education, which is the key to future development. Competitiveness through education, advance through education is an important task. Because the world does not develop without science. At the same time, the main task of Kazakhstani education is to make education a central part of the new model of economic growth. Speaking about the development of education in the message, it focuses on the need to focus on the development of critical thinking skills and self-seeking skills, the formation of IT-knowledge, financial literacy and the development of patriotism.

The 21st Century is a century of information technology which is full of global changes. It is known that the educational system will be developed in the new era, which will be based on innovative achievements. At the same time, the policy pursued by the country is in line with world education trends. That is, it puts new tasks in education, including geographical education.

International Charter on Geographical Education adopted at the International Geographical Congress in Beijing in 2016 pays special attention to modern geographical education. This document, which was debated by scientists from the International Geographical Union (IGU), the Association of Geographers of Europe, America and South-East Asia (EUROGEO, AAG, SEAGA), describes the future of geographical education as an integrated approach. That is, the scientifically approved education system, innovative methods and powerful information and communication technologies, especially GIS technology, serve as the basis for geographical education development.

In the modern world, human resources development and issues of effective territorial organization of economy are closely connected with cities. The cities where the successes of human development are concentrated influence not only the settlements near those cities, but also social and economic condition of the whole region and country. For researchers, on the one hand, studying the role of the cities in territorial development, on the other hand, studying the vital safety of complex natural and technogenic system and regularities of economic development are paramount.

The researchers who contributed to the study of the issues of innovation development of settlements or urbanized territories are J.A. Schumpeter, M. Porter, B. Lundvall, A. Rutkowska-Gurak, B. Twiss, Ch. Landry, Ch. Fang and others. The works of scientists such as A.N. Anchishkin, A.N. Bogatyrev, P.A. Andreev, R.A. Fatkhutdinov, A.V. Barysheva, K.V. Baldin, E.M. Maznitsa, Yu.V. Yakovets, T.A. Тумина, Y. Aubakirov, E.Z. Suleimenov, K. Sagadiev, R.A. Alshanov are devoted to the study of theoretical aspects of innovative development in the Commonwealth of Independent States and the country. A.A. Koshanov, L. Taizhanov, N. Amanbekov, T. Mukhambetov, N.K. Nurlanova, A.A. Kireeva, S.H. Berishev, N. Zh. Birimbetova and others scientists worked on identification of the specific features of the formation and development of monotowns in the social sphere. Most of these studies are of economic nature. Compared to other countries, the geographical and innovative aspects of the development of monotowns are studied less in our society. There are only works of domestic scientists such as A.S. Beisenova, K.D. Kayumuldinova, whose scientific works published on the fundamental research projects. This, in turn, requires a thorough study of trends in innovation development of monotowns and the need to use the obtained scientific results in geoeconomic education.

In general, the world practice shows that unresolved issues of small cities are more than their successful achievements. The monopole economy of small towns, the dependence on one or more city-forming enterprises is the reason for calling these towns "monotowns". Peculiarity of monotowns when compared to other cities with multifunctional economy is that monotowns mostly depend on changes in the external environment, state of the economy, foreign market conditions, floating demand for goods, control of payment contracts, etc..

At present, the issue of monotowns is among the global issues. In Kazakhstan, the issue of these cities began in mid-1990s with the transition to the market economy. The financial and economic crisis, which started in 2008, has raised the

urgency of issue on the agenda. In order to solve this issue, the Monotown Development Program for 2012-2020 was adopted with a view of sustainable socio-economic development of monotowns in the medium and long-term perspective. 27 cities were covered by the Program. The functional services of these cities are based on the extraction and processing of raw materials.

The program document includes the development of infrastructure in monotowns, support of entrepreneurship and development of sectors of socio-economic importance, however, the program does not consider the issues of geographical location, the natural resource potential and the effective use of spatial advantages which are the basis of the city's development. This, in turn, requires a thorough study of geographical aspects of urban development. In this regard, the importance of studying the trends of innovation development of Kazakhstan monotowns, in volumes of towns Tekeli and Zhezkazgan which is a large industrial center of the country where the educational and cultural centers, natural resources and production facilities are concentrated. This is the basis for theoretical significance of our research work. The introduction of results obtained during the research into city geography course content, the use of new innovative GIS technologies in the geographical educational process, determine the *relevance* of research in geographical education.

Purpose of research: Theoretical substantiation of the teaching the trends of innovative development of monotowns in Kazakhstan and development of methodology of teaching geography, practical proof of its effectiveness.

Object of research: Teaching the trends of innovative development of monotowns of Kazakhstan in the social and economic geography of Kazakhstan.

Subject of research: Methods of teaching the innovative development trends of monotowns of Kazakhstan in geography.

The scientific prognosis of the research: if teaching the trends of innovative development of monotowns is theoretically justified, the methodology of teaching in geography is developed and put into practice, then the students will have ideas about monotowns and innovative development trends which is implemented through studying the trends of innovative development of monotowns in economic geography course. Because the students' knowledge gained from economic geography is an integral part of the industrial-innovative development of the country.

The purpose, subject and prognosis of research allows solving the following **tasks of research:**

- theoretical analysis of the geography of concepts of "monotown", "innovative development" in the world;
- determine the role of the process of innovative development of monotowns in geographical education;
- development of content-structure model of teaching the trends of innovative development of monotowns of Kazakhstan in geography;
- development of methodology of teaching the trends of innovative development of monotowns of Kazakhstan in geography and putting into practice.

Research methods:

- to analyze the theoretical aspects of philosophical, psychological, pedagogical, methodological geographical literature on research, as well as normative documents covering the subject of research, educational standards, typical educational programs, textbooks and methodological tools;

- traditional (field research and control, cartographic, historical, comparative) and modern methods (remote research, geographical forecasting and modeling, geoinformational) of geography were used to conduct research;

- processing of the mathematical and statistical results, obtained from the study, by GIS technology.

Methodological and theoretical bases of research. Theory of Action; the theory of personlaity; educational content theory, theory of geographical education; basic principles of the theory and methodology of teaching geography and philosophical, psychological, pedagogical, methodological and geographical works on research topic, as well as research topics normative documents covering research topics; methodological foundations and methods of professional orientation of teaching geography in school and university.

Scientific novelty of the research

- theoretical analysis of the geography of “monotown” and “innovative development” in the world, the place of the trends of innovative development of monotowns in geographical education has been determined;

- Content-structured model of teaching the trends of innovative development of monotowns of Kazakhstan in geography has been developed;

- Methods of teaching the trends innovative development of monotowns of Kazakhstan in geography have been developed.

The theoretical significance of the research is characterized by the fact that the place of trends of innovative development of monotowns in geographical education are determined on the basis of the basic principles of the theory and methodology of teaching geography, theory of action and theory of personality, and the development of a content-structured model of innovative development trends of monotowns of Kazakhstan's in geographical education.

The practical significance of the research: Based on the results of the research, model of project work aimed at gaining theoretical knowledge of the geographical content and forming the research competence of the students has been prepared. Also, the educational program of "Geography of Cities" course for the 9th grade at the school was made and the study curriculum of "Geo-Urbanization" the elective course for “Geography” specialty students was developed and introduced in the educational process.

The results of the research can be used in general education secondary schools, higher educational institutions, institutions of secondary vocational education, professional training and professional development of pedagogical staff.

The basic principles offered for defense

- description of the concept of "monotown" and "innovative development" in the world is the basis for the development of cognitive ability of students, as well as their educational activities;

- determination og the place of the trends of innovative development of

monotowns in geographical education increases the level of geographical knowledge of students and form the ability to use the knowledge gained in life;

- development of a content-structured model of teaching the trends of innovative development of monotowns of Kazakhstan in geographical education is aimed at determining the quality of geographical knowledge of students;

- development of a methodology for teaching the trends of innovative development of monotowns of Kazakhstan is used in the practical activities of school teachers and university teachers.

Research base: research and testing, introduction, implementation of research results were done at Institute of Natural Sciences and Geography, Chair of Regional Geography and Tourism, Scientific and Metodological Center of Geography and Ecology (Abai Kazakh National Pedagogical University).

Testing and implementation of research results

Total number of published articles on dissertation work is 13, including 4 articles at the editions recommended by Committee of Control of the Ministry of Education and Science (Bulletin of KazNU, Geography Series – 3 articles, Bulletin of KazNPU, Pedagogical Sciences series – 1 article), 1 article in the journal registered on Scopus database (GeoJournal of Tourism and Geosites, Romania, **IF = 0,60**), 8 articles at international scientific and practical conference materials (including 4 articles at the conferences abroad).

Key conclusions and results of the thesis are reported and highly appreciated in the following international scientific and practical conferences: “Modern Problems of Geography: Education, Science, Practice” (Semey, 2015), “Scientific Achievements of the Third Millennium” (Chicago, 2016), “4th International Geography Symposium - GeoMED 2016” (Kemer - Antalya, 2016), “Society of Science and Creativity” (Kazan, 2016), “Actual Problems of Biological and Ecological Education in Secondary and Higher Schools: Innovation and Practice” (Almaty, 2016), “Modern Preschool and Elementary Education: Theory, Methodology and Practice” (Almaty, 2017), “Modernization of Natural Science Education at the Conditions of Renewed Content” (Almaty, 2017), “Modern Problems of Geography and Geology” (Tomsk, 2017).

Based on the results of the scientific results, the study program of elective discipline "Geo-Urbanization" was developed for 3rd year students of specialties "6B011600-Geography" and "5B060900-Geography" of Abay Kazakh National Pedagogical University and monographs were published for the educational process. The results obtained were confirmed by the act of introduction.

The structure of the thesis corresponds to the logic of scientific research and consists of the introduction, 2 chapters, the conclusion where main research findings are given, bibliography (151) and appendices. The dissertation includes 9 tables and 37 figures.